

Nordbornas rättigheter

Slutrapport

Rapport av utredningsmannen ambassadör Ole Norrback,
utarbetad på uppdrag av Nordiska ministerrådet
(samarbetsministrarna)

Nordbornas rättigheter

Slutrapport

Rapport av utredningsmannen ambassadör Ole Norrback,
utarbetad på uppdrag av Nordiska ministerrådet
(samarbetsministrarna)

ANP 2002:719

Nordbornas rättigheter

Slutrapport

**Rapport av utredningsmannen ambassadör Ole Norrback,
utarbetad på uppdrag av Nordiska ministerrådet (samarbetsministrarna)**

ANP 2002:719

© Nordisk Ministerråd, København 2002

ISBN 92-893-0761-7

Tryk: Ekspresen Tryk & Kopicenter

Oplag: 300

Papir: Miljøvenligt papir som opfylder kravene i den nordiske miljøsvanemærkeordning.

Sælges gennem Nordisk Ministerråds agenter, se listen på sidste side.

Nordisk Ministerråd

Store Strandstræde 18

DK-1255 København K

Telefon (+45) 3396 0200

Telefax (+45) 3396 0202

Nordisk Råd

P.O.boks 3043

DK-1021 København K

Telefon (+45) 3396 0400

Telefax (+45) 3311 1870

Hjemmeside: www.norden.org

Nordisk Ministerråd

blev oprettet i 1971 som samarbejdsorgan mellem de nordiske landes regeringer. Ministerrådet fremlægger forslag til Nordisk Råds sessioner, viderefører rådets rekommandationer, rapporterer til Nordisk Råd om samarbejdets resultater og leder arbejdet inden for de forskellige emneområder. Samarbejdet koordineres af samarbejdsministrene, der er udpeget af det enkelte lands regering. Ministerrådet træder sammen i forskellige sammensætninger - afhængigt af hvilke spørgsmål, der skal behandles.

Nordisk Råd

blev oprettet i 1952 som et samarbejdsorgan mellem de folkevalgte forsamlinger og regeringer i Danmark, Island, Norge og Sverige. Finland indtrådte i 1955. Færøernes, Grønlands og Ålands delegationer indgår i henholdsvis Danmarks Riges og Finlands delegationer. Rådet består af 87 medlemmer. Nordisk Råd er initiativtagende og rådgivende og har kontrollerende opgaver i det nordiske samarbejde. Nordisk Råds organer er plenarforsamlingen, præsidiets og udvalgene.

Till Nordiska Ministerrådet
Samarbetsministrarna.

De flesta nordbor utgår från att det är närmast problemfritt att flytta mellan de nordiska länderna. Orsakerna till den här uppfattningen är flera. De många avtalen på viktiga områden, det nordiska samarbetets bredd och synlighet, den förhållandevis stora rörligheten över gränserna och känslan av samhörighet mellan de nordiska länderna, har skapat en för positiv uppfattning om nordbors rättigheter i grannländerna.

Nordbor som levt i flera nordiska länder har ofta stött på irriterande svårigheter och problem de inte kunnat förutse. En orsak är att avtalen inte till alla delar fungerar enligt förväntningarna eller som beslutsfattarna avsett. En annan orsak är att lagstiftningen inte tillräckligt beaktar de behov nordbor, som flyttar mellan de nordiska länderna, har. Bättre samordning av regelverken behövs. I ökande utsträckning berörs dessutom de nordiska ländernas nationella lagar och också de nordiska avtalen av EU:s beslut. De nordiska avtalen uppfattas lätt som underordnade i relation till EU:s beslut. Kännedomen om de nordiska avtalen tycks också vara rätt bristfällig.

Det snabbt växande internationella samarbetet på allt flera områden och den ökande rörligheten mellan länderna förutsätter allt bättre samordning av de nationella regelverken. När allt flera nordbor som en följd av det växande nordiska samarbetet, särskilt inom näringslivet, av den europeiska integrationen och av globaliseringen kommer att bo och arbeta i flera länder, förväntar de sig åtgärder mot gränshinder och för mera likartad lagstiftning. Bara med hjälp av ett bredare internationellt politiskt samarbete kan man fylla nordbornas förväntningar i det här avseendet.

De nordiska ländernas politiker har varit föregångare i arbetet mot gränshinder och för samordning av lagar och andra regler. Den responsen här utredning mött hos nordborna visar på stora förväntningar på att det politiska samarbetet inom Norden bör stärkas. Ett effektiviserat politiskt samarbete är nödvändigt för att få nordiska avtal att fungera som nordborna förväntar sig, men också för att avlägsna hinder som beror på skillnader i ländernas lagstiftning. Det politiska nordiska samarbetet kan också vara ett effektivare instrument inom globaliseringen och den europeiska integrationen i syfte att tillvarata ländernas och gemensamma

nordiska intressen och slå vakt om viktiga gemensamma värderingar när nya internationella regler skapas.

Den här utredningen, liksom flera andra, efterlyser ett effektivare politiskt samarbete i Norden. Förväntningarna bland nordborna är klart dokumenterade. Det nordiska politiska samarbetet kan igen spela en allt större roll - om politikerna vill det.

Mitt arbete som utredningsman är nu avslutat och rapporten om nordbornas rättigheter överlämnas härmed till samlarbetsministrarna.

Reykjavik den 15 april 2002.

Ole Norrback
utredningsman

Innehåll

Inledning	9
Sammanfattande kommentar	11
Delrapport 1	15
Bakgrund och arbetsmetod	19
Skolgång	24
Studier	26
Språkrätt	30
Arbete	32
Skatter	35
Socialskydd	38
Mobilitet	42
Privata sektorn	45
Icke-nordbors rättigheter	47
Handikappades rättigheter	48
Delrapport 2	51
Central databas över nordiska avtal	52
Nationella informationssystem för myndigheter	54
Utbildning och information i länderna	55
Samlad medborgarinformation	56
Hallå Norden	58
Klarare beslutsordning, effektiverad uppföljning och förbättrad information	59

Inledning

Nordiska ministerrådet (samarbetsministrarna) beslöt vid sitt möte 5 mars 2001 att genomföra en utredning om nordbornas rättigheter. (Se Bilaga 1 och 2)

Utredningsuppdraget består av flera delar och gäller såväl nordbornas rättigheter och de problem vanliga nordbor stöter på i olika livssituationer som myndigheternas kunskaper om nordiska avtal och den service medborgarna har rätt att kräva av myndigheterna.

Ytterligare rör uppdraget informationen till myndigheter på olika nivåer och dessas förmåga att ge service till medborgarna om olika nordiska avtal. Även medborgarnas direkta möjligheter till information tas upp. I en första delrapport som överlämnades till ministerrådet den 30 oktober 2001 i Köpenhamn under Nordiska rådets session lade utredningen fram en översikt över vilka problem nordborna stöter på samt presenterade en rad konkreta förslag till uppföljning av ingångna existerande avtal samt förbättringar av beslutsprocedur och uppföljning.

Utredningen noterar att delrapporten å ena sidan initierat eller inspirerat en rad åtgärder och aktioner samt att det å andra sidan pågår andra utredningar med klar anknytning till denna. Sålunda har Nordiska ministerrådet redan inlett uppföljningsarbetet på basen av delrapporten.

De nordiska tekniska högskolorna har inom ramen för Nordtek inlett ett intressant arbete som bland annat rör examensgiltighet. Föreningarna Norden har genomfört ett test av bankavgifter vid överföring i Norden, som i sin tur lett till politiska initiativ både på nationellt och nordiskt plan. Därtill håller Nordiska samarbetsorganet för handikappfrågor, NSH på att slutföra ett förtjänstfullt arbete om gränshinder för funktionshindrades rörlighet i Norden. Denna angelägna rapport bör omedelbart kunna leda till åtgärder från NMR:s sida.

I den andra delen av den nu föreliggande slutrapporten framförs omfattande konkreta förslag till förbättrad information till såväl medborgare som myndigheter. Förslagen omfattar såväl ett fungerande datasystem som gör informationen lätt tillgänglig som åtgärder för att förbättra myndigheternas förmåga att tillämpa avtalen och informera om dem.

Den nu föreliggande slutrapporten innefattar såväl en uppdatering av den första delrapporten som den nya andra delrapporten. Detta har gjorts för att underlätta läsarnas möjligheter att ta del av hela utredningen.

Sammanfattande kommentar

Det nordiska samarbetet är klart starkare förankrat bland medborgarna än något annat internationellt samarbete. Ett växande antal nordbor är för sitt dagliga liv beroende av att de nordiska avtalen fungerar och att gränshindren avlägsnas. Myndigheter och medborgare har nästan helt motsatt syn på gränshindrens och problemens existens. I sina svar på den förfrågan som gjordes till de nordiska ländernas och de självstyrande områdenas myndigheter i samband med den här utredningen, noterade dessa nästan inga problem alls. I de många telefonsamtalen till Nordenföreningarnas servicetelefon Hallå Norden, i breven och samtalen i anledning av den här utredningen och i klagomålen i massmedia, har medborgarna pekat på problem och gränshinder, alla baserade på egna upplevelser. Det krävs ingen fantasi för att inse att medborgarna har rätt. Ministerrådssekretariatet har gjort en sammanställning av svaren på myndighetsenkäten och har den tillgänglig för intresserade

Nordbor vill inte se nationsgränser som hinder, utan som öppna dörrar till nya världar. Norden var länge föregångare när gränshinder revs. De nordiska avtalen var medlet. Det medlet tycks i allt högre grad ha förlorat sin effektivitet. Alla nordiska länder, också Norge och Island, har en god beredskap att anpassa nationella regelverk till EU:s direktiv. Däremot ägnas problemen kring de nordiska avtalen alltför liten uppmärksamhet, mest därför att centralförvaltningen i de nordiska länderna inte ser några problem i anslutning till dem och andra delar av förvaltningen oftast har för liten kunskap om dem. Focuseringen på EU bidrar också.

Det finns ett växande utrymme för ett breddat och stärkt politiskt samarbete i Norden. Vismanspanelen pekade på hur det politiska, nordiska samarbetet som en del av annat internationellt samarbete kunde spela en betydligt större roll, allt i enlighet med de nordiska ländernas egna intressen. Den här utredningen, liksom flera andra, redovisar problem och svårigheter medborgarna upplever som en följd av att de nordiska intentionerna har tonats ner. Blickarna riktas mot politikerna. Med klara beslut i Nordiska rådet om att avtalens intentioner bör följas och om hur ländernas lagar och regelverk inom klara tidsramar bör samordnas i medborgarnas och ländernas intresse, kan Rådet ta sig en ny, central uppgift. Rådets medlemmar har själva möjligheter att på olika sätt följa upp Rådets beslut i de nationella parlamenten. Som en viktig del av annat internationellt samarbete kan det politiska samarbetet i Norden bli mycket mera centralt - om politikerna vill det.

Av många skäl krävs en bättre samordning av lagar och regelverk. Det växande gränsregionala samarbetet, som just nu är synligast kring Öresund och i Tornedalen, gör behovet av samordning akut. Det är å ena sidan nödvändigt att göra det enklare för kommuner och regionala myndigheter att fatta beslut om samarbete utan onödig central inblandning. Det finns skäl att uppmuntra och underlätta för dessa organ att inom ramen för sin beslutsrätt idka nära samarbete över gränserna. Å andra sidan bör man undvika att riksmyndigheter skapar regionala regler som flyttar förvaltningsgränser längre in i landet och därmed ökar svårigheterna för medborgarna genom fler och mer komplicerade regler. Behovet förstärks dessutom ytterligare av att allt flera kommer att arbeta och bo i mer än ett land som en följd av globaliseringen, av den europeiska integrationen och av det växande samarbetet mellan företag i Norden.

Norden kunde återta rollen som föregångare i arbetet för färre gränshinder för medborgarna också genom att förutse kommande EU-direktiv och genom en tidig och klar gemensam samordning av direktivens tillämpning. Nya gemensamma nordiska regler som berör EU/EES-kompetensområde bör även gälla EU-länders medborgare för att undvika diskriminering av dem, vilket skulle strida mot EU-rätten. Bilateral överenskommelser, som reglerar nordbors rättigheter, mellan nordiska länder bör undvikas, eftersom de gör det ännu svårare för medborgarna att få en överblick över regler som berör dem.

Medborgare som flyttar i Norden upplever problemen som mycket irriterande. De flesta problem är förhållandevis lätta att åtgärda då de finns på ett rätt avgränsat antal områden. Skillnader mellan länderna i beskattningen, i de sociala värfärdstrukturerna, särskilt när det gäller pensioner och familjepolitik och inom utbildningen har skapat de flesta problemen. Särskilt besvärlig blir situationen för nordbor som faller emellan två länders system på grund av att oklarhet råder om vilket lands regelverk som skall tillämpas och när inte heller nordiska eller EU/EES-avtal kan tillämpas. I sådana situationer är nordbornas rättsskydd åtminstone delvis satt ur funktion. Snabba åtgärder i syfte att förhindra sådana situationer bör vidtas. Problem finns också när det gäller den privata sektorn. Bl.a. högre telekostnader i en del gränsregioner och dyr och krånglig bankservice har påtalats.

I min rapport är problemen strukturerade utgående från medborgarnas livssituation. Med några exempel belyses svårigheterna medborgare stött

på. I slutet finns förslag till effektivisering av både beslutsgång och uppföljning. Politikernas vilja att tackla problemen avgör nu om samarbetets intentioner kan förverkligas.

För att det nordiska samarbetet skall fungera som de politiska beslutsfattarna avsett, måste nordiska ministerrådet och dess sekretariat betydligt aktivare följa med hur nordiska avtal och beslut tillämpas i medlemsländerna och i de självstyrande områdena. En årlig redovisning till sekretariatet, som med kommentarer för den till Ministerrådet och till Nordiska rådet, ger politikerna möjlighet att kontrollera att deras intentioner uppfylls. Ett enkelt och klart system för redovisning av åtgärder, också uteblivna, bör skapas.

Ett stort tack vill jag rikta till referensgruppens medlemmar Bengt Westman, Hans Selander, Marita Eerikäinen, Niels á Velbastad, Ole Fester Jørgensen, Snjólaug Ólafsdóttir, Sólja I. Olavstovu och Terje Tveito som med sina breda erfarenheter, sitt starka engagemang och sitt stora kunnande gjort arbetet stimulerande och gett rapporten innehåll. Rapportens redaktör Lars Erik Häggman har med sina kunskaper och sin förmåga att formulera varit en stor tillgång i arbetet. Hanne Skui och Johan Alling på Ministerrådets sekretariat har beredvilligt bistått med insamling och sammanställning av material. Ett stort tack till er alla.

Delrapport 1 (justerad)

Bakgrund och arbetsmetod

Den såkallade vismansgruppen som tillsattes av regeringarna och avlämnade sin rapport, Norden öppet för världens vindar, inför Nordiska rådets session i Reykjavik år 2000 skrev:

”Det nordiska samarbetet har alltid utgått från de enskilda medborgarna och eftersträvat förbättringar i deras tillvaro. I detta ligger mycket av essensen och styrkan i samarbetet och förklaringen till dess folkliga stöd. Det är dags att summera det som åstadkommit genom åren och se över vad som ännu bör göras i syfte att skapa ett välfungerande medborgarkontrakt om nordbornas rättigheter.”

I det finländska ordförandeprogrammet för regeringssamarbetet för år 2001, Nordbo, följdes förslaget upp ”för att fördjupa samarbetet för medborgarna”:

”Särskild uppmärksamhet ägnas (vismans)gruppens förslag att ta fram ett särskilt nordiskt medborgarkontrakt. Finland är redo att satsa på detta projekt, det kombinerar ju på ett unikt sätt nordisk nytta och nordismens egenvärde. Finland kommer att ta initiativ till en utredning av gällande rättigheter och de största återstående hindren samt till en satsning på effektiv information om resultaten till de nordiska medborgarna.”

Utgående från denna skrivning fick jag i uppdrag att utarbeta en rapport med översikt över vilken rättslig ställning en medborgare från ett nordiskt land har vid bosättning, arbete, studier, besök osv i ett annat nordiskt land. Utgångspunkt bör tas i de nordiska avtalen och konventionerna och ge en översikt över viktiga återstående gränshinder. Rapporten bör beakta existerande utredningar (se Bilaga 3) och erfarenheterna från Hallå Norden –verksamheten.

En referensgrupp med representanter för de fem länderna och de tre självstyrande områdena utsågs att bistå med sakkunskap och goda råd.

I gruppen ingår:

Bengt Westman, kommunalråd, Sverige,
Hans Selander, lagberedare, Åland,

Marita Eerikäinen, utrikesråd, Finland,
Niels á Velbastad, fullmektig, Færøylene,
Ole Fester Jørgensen, fullmektig, Danmark (avløste Jesper Segelcke
Thomsen, fullmektig)
Snjólaug Ólafsdóttir, ekspedisjonssjef, Island,
Sólja Í. Olavstovu, direktør, Grønland
Terje Tveito, generalsekretær, Norge.
Rapportens redaktør är Larserik Hæggman. Från sekretariatet bistod
Hanne Skui och Johan Alling.

Nordiska ministerrådet publicerade redan 1985 en sammanställning av Nordbors rättigheter i Norden (NU 1985:6) som utgör den bästa existerande översikt som finns att tillgå och ger en god jämförelse av ländernas lagstiftning vid den tidpunkten beträffande hinder för nordiska medborgare att bosätta sig i ett annat land samt en bred beskrivning av olika regelverk samt omfattande nationella rapporter om nordbors rättigheter. Uppföljningen av sammanställningen uppvisar emellertid brister då ingen kontinuerlig rapportering och systematisk genomgång av uppdagade problem och vidtagna åtgärder genomförts.

Efter tillkomsten av denna rapport har Europeiska unionen utvecklat en rad medborgarrättigheter och utfärdat direktiv med direkt och/eller indirekt inflytande på de nordiska länderna och de nordiska samarbetsavtalen. Utredningen anser att implementeringen av EU-direktiven har stor betydelse för nordbors rättigheter och kräver kontinuerlig samordning och gemensam värdering och uppföljning.

Antalet avtal som kan betecknas som centrala eller av betydelse med tanke på nordbornas rättigheter är stort. (Se Bilaga 4)

En evaluering eller översyn av följande avtal är under arbete eller slutfördes hösten 2001:

- Konventionen om socialskydd
- Konventionen om socialt bistånd och sociala tjänster
- Konventionen om gemensam arbetsmarknad för vissa grupper inom hälso- och veterinärsektorn
- Den nordiska språkkonventionen
- Överenskommelsen om högre utbildning
- Nordisk ministerråds beslut om examensgiltighet (Sigtuna-avtalet)
- Mobilitetsordningarna Nordjobb, Nordplus och Nordplus Junior.

De olika nationella myndigheterna i de nordiska länderna har på begäran inkommit med synpunkter på existerande nordiska avtal och överenskommelser och därvidlag inte upplevt några tillämpningsproblem av betydelse i sammanhanget. Däremot har medborgarnas många hänvändelser pekat på en lång rad problem. Sådana föreligger också klart i samband med regionutvecklingen framförallt i Öresundsregionen och Tornedalen. Det krävs ingen större fantasi för att förstå att medborgarna har rätt.

Kommuner och regionala organ i gränsregionerna skall naturligtvis uppmuntras till samarbete inom ramen för sin beslutanderätt. Nya statliga regler för gränsregionerna bör dock undvikas då de skapar nya förvaltningsgränser innanför nationsgränserna och ökar reglernas antal, vilket gör det svårare för medborgarna att överblicka regelverken och bevaka sina rättigheter.

EX: En kvinna bosatt i en kommun strax utanför gränsregionen har arbetat i tidsbestämt arbetsförhållande i grannlandet. När hon blir gravid och inleder sin moderskapsledighet förlorar hon den lönerelaterade andelen av moderskapsersättningen och erhåller endast den lagstadgade grunddelen.

Bilaterala avtal bör även undvikas då problemen i så fall kvarstår vid övriga nordiska gränser.

Tillämpningen av existerande avtal, ändringar eller nya avtal eller lagändringar bör ske samordnat på ett allnordiskt plan för att trygga full genomslagskraft.

En lång rad olägenheter har framkommit inom ramen för rådgivningsverksamheten vid servicetelefon Hallå Norden i regi av de olika Norden-föreningarna. Detta förstärker uppfattningen att verkligheten är en annan än myndigheternas. Kontakterna till Hallå Norden har hittills fördelat sig enligt följande:

Tabell 1

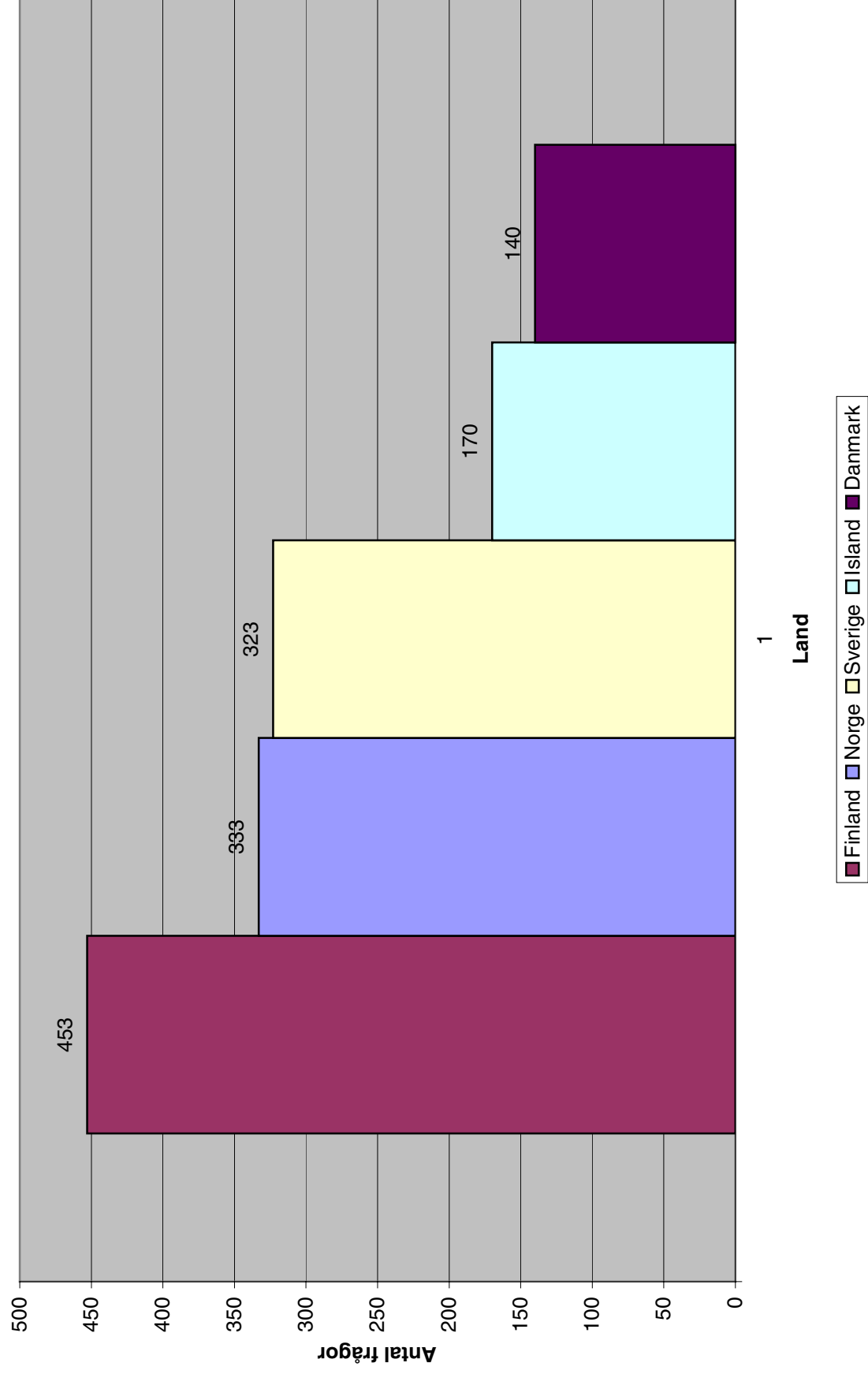
Ämnesområde	Danmark	Finland	Island	Norge	Sverige	Annat	Totalt
Allmän flyttinfo	43	13	10	47	57	3	173
Arbeta	20	3	8	20	19	3	73
Bank/betalningsfråga	5	2	3	10	15	1	36
Barn	33	4	3	52	48	2	142
Beskattning av inkomst	40	60	7	75	75	8	265
Bil	25	10	3	39	29	3	109
Bostad	21	8	8	20	27	2	86
Examen, meritvärdering	3	7	1	4	8	3	26
Gränsarbetare	6	4	-	14	26	2	52
Husdjur	4	2	1	4	-	1	12
Köp av varor och tjänster	4	1	-	4	11	-	20
Medborgarskap, folkbokföring	33	18	2	34	41	6	134
Norden-frågor	9	4	2	1	8	5	29
Pension	29	63	5	40	73	7	217
Resa med läkemedel	-	-	-	-	3	-	3
Rättigheter för icke-nordiska medborgare	2	1	1	5	3	2	14
Socialförsäkringar	37	16	6	52	51	4	166
Språkkonventionen	4	6	1	13	5	3	32
Studier	50	16	9	48	60	15	198
Söka arbete	19	17	9	53	64	6	168
Tull och skatt	8	2	3	15	15	4	47
Övriga frågor	35	27	12	50	51	24	199

Det finns idag (18-02-2002) 1337 besvarade hänvänelser i Hallå Nordens databas och fördelningen är enligt ovan. 182 av de besvarade hänvänelserna är frågor där en överträdelse har skett på ett eller annat sätt pga. feltolkning av gällande lagstiftning, bristande kunskaper hos ansvariga myndigheter eller luckor i systemet.

Notera att en hänvänelse kan beröra flera ämnesområden och därför vara registrerad för mer än ett ämnesområde.

Landangivelsen ovan visar land som frågan gäller.

Hallå Norden 2001-04-23 - 2002-03-06

Tabell 2

Besöksfrekvens på Hallå Nordens hemsida perioden 23 april 2001 – 6 mars 2002

Hallå Norden-sida	Totalt antal besökare	Antal besökare i %	Antal besökare per dag
Hallå Norden – sk	4393	56	13,9
Hallå Norden – is	1786	23	5,6
Hallå Norden – fi	1512	19	4,8
Hallå Norden – uk	189	2	0,6
Totalt	7880	100	24,9

I tillägg till Hallå Norden kan noteras att medborgarna i Öresundsregionen, utöver tiotusentals hemsidesbesök, ställt över 3700 telefonfrågor om olika problem till den dansk-svenska informationstjänsten Öresunddirekt under år 2001.

Tabell 3

Fordelingen af danske telefonspørgsmål til Øresunddirekt 2001:

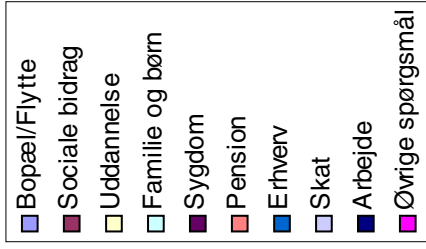
Måned	Jan.	Feb.	Marts	April	Maj	Juni	Juli	Aug.	Sep.	Okt.	Nov.	Dec.	Total	Procent
Bopæl/Flytte	15	20	31	26	31	17	34	39	30	78	29	8	358	19%
Sociale bidrag	1	0	1	2	2	4	10	2	8	12	3	1	46	2%
Uddannelse	7	6	9	4	8	3	3	7	1	6	1	0	55	3%
Familie og børn	7	6	7	4	3	1	5	4	4	8	7	1	57	3%
Sygdom	6	4	7	11	6	3	3	4	8	7	1	0	60	3%
Pension	4	5	9	3	3	2	3	3	2	4	1	1	40	2%
Erhverv	4	4	9	6	4	5	5	7	7	6	5	4	66	4%
Skat	26	43	71	41	22	60	37	39	23	42	30	10	444	24%
Arbejde	18	19	18	12	5	15	13	13	11	44	8	5	181	10%
Øvrige spørgsmål	37	59	72	43	70	52	53	34	36	47	51	12	566	30%
Total	125	166	234	152	154	162	166	152	130	254	136	42	1873	100%

Fordelingen af svenske telefonspørgsmål til Øresunddirekt 2001:

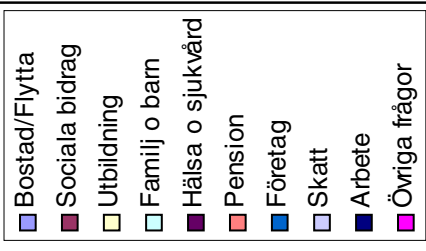
Ämnen	Jan.	Feb.	Marts	April	Maj	Juni	Juli	Aug.	Sep.	Okt.	Nov.	Dec.	Totalt	Procent
Bostad/Flytta	15	20	31	26	31	17	34	39	30	78	5	6	332	18%
Sociala bidrag	1	0	1	2	2	4	10	2	8	12	5	3	50	3%
Utbildning	7	6	9	4	8	3	3	7	1	6	1	4	59	3%
Familj o barn	7	6	7	4	3	1	5	4	4	8	0	2	51	3%
Hälsa o sjukvård	6	4	7	11	6	3	3	4	8	7	1	6	66	4%
Pension	4	5	9	3	3	2	3	3	2	4	1	2	41	2%
Företag	4	4	9	6	4	5	5	7	7	6	8	6	71	4%
Skatt	26	43	71	41	22	60	37	39	23	42	19	25	448	24%
Arbete	18	19	18	12	5	15	13	13	11	44	16	25	209	11%
Övriga frågor	37	59	72	43	70	52	53	34	36	47	10	27	540	29%
Totalt	125	166	234	152	154	162	166	152	130	254	66	106	1867	100%

Hvad spørg brugerne om, når de ringer?

Danske henvendelser til Øresunddirekt 2001

Svenske henvendelser til Øresunddirekt 2001

Inom ramen för Nordiska rådets Nordenutskott har Åke Gustavsson 1999 presenterat en förtjänstfull problemöversikt "Ett gränslöst Norden".

Den här utredningen är uppbyggd enligt följande arbetsmetod. Utgående från den enskilda medborgarens livssituation granskas en rad avtal mot bakgrunden av ett principiellt resonemang. Därefter ges konkreta exempel på problem som medborgarna stött på inom området ifråga, varefter förslag till åtgärder framställs. Det är skäl att framhålla att de nordiska avtalen i juridisk mening är olika till sin karaktär. En del är juridiskt bindande för myndigheter, en del ger efter nationell implementering medborgare rättigheter medan andra är att betrakta som rekommendationer eller avsiktsförklaringar.

Denna utredning koncentrerar sig på centrala avtal när det gäller skolgång, studier, examina, språkfrågor, arbete, skatter, socialskydd och mobilitet men föreslår också avslutningsvis en rad samlade åtgärder framförallt när det gäller beslutsgång och uppföljning.

I utredningen föreslås åtgärder som möjliggör att intentionerna i avtalen kan uppfyllas och nordbornas förväntningar därmed infrias. Rent förvaltningsmässiga överenskommelser som gäller samarbete mellan myndigheter behandlas inte i denna utredning även om de indirekt kan ha betydelse för medborgarna.

Skolgång

Rätten för nordbor att gå i skola överallt i Norden är grundläggande, liksom rätten att på motsvarande nivå fortsätta sin skolgång vid en flyttning från ett land till ett annat, oberoende av hur lång tid eleven vistas på den nya orten. Den nordiska utbildningsgemenskapen stärks även genom olika slag av utväxlingsprogram.

Ingen nordisk överenskommelse om **grundskoleutbildning** existerar men nordiska barn garanteras rätt till grundskol utbildningen via nationell lagstiftning om skol- eller läroplikt. Nationella, liksom regionala och lokala skillnader mellan olika enskilda skolor kan emellertid leda till problem. Skillnaderna i läroplaner både nationellt och nordiskt är förståeliga men det är viktigt att det gemensamma lärostoffet är så stort som möjligt och därigenom även underlättar möjligheterna att flytta inom hela området.

EX: En grönländsk familj med barn i norsk grundskola blev upplysta om att grönländskan inte är ett nordiskt språk och att resurser för stödundervisning saknas.

Åtgärder: **Se avsnittet om språkkonventionen**

Nordplus-mini-programmet erbjuder sedan 1999 grundskolorna stöd för utväxlingsprojekt. Stöd ges till utväxling av lärare och elever mellan två skolor. Medlen söks av institutionen, inte av enskilda. Då en separat utvärdering har verkställts granskas detta program inte närmare i detta sammanhang.

Överenskommelsen om utbildningsgemenskap på gymnasial nivå innebär rätt för elever som genomgått grundskolan att komma in i gymnasier på samma villkor som landets egna medborgare. I allmänhet betalas också studiestöd i det landet skolan ligger i. Avlagd gymnasieexamen i ett nordiskt land gäller i alla.

EX: En person som inlett gymnasiet i ett land och flyttar till ett annat kan tvingas till ett extra skolår till följd av stora skillnader i kurser och läroplaner.

Utväxlingsprogrammet **Nordplus-junior** inleddes 1989 och erbjuder stöd till yrkesförberedande och allmänbildande gymnasieskolor. Stöd ges till

utväxling av lärare och elever mellan två skolor. Medel kan sökas av institutionerna, inte av enskilda. Utvärdering har gjorts tre gånger: 1992, 1995 och 2001. Den senaste utvärderingen berömmar programmet men påtalar brister i korrneringen med närliggande program, i informationen och den språkliga jämlikheten samt i efterrapporteringen.

Åtgärder: Nordiska Rådet och Nordiska Ministerrådet bör uppmana de nationella myndigheterna att fortgående koordinera examina och genomföra en samordning av bedömningsgrunderna samt kontinuerligt rapportera om nationella beslut och åtgärder för att möjliggöra en samnordisk bedömning av resultatet. En årlig avrapportering om vidtagna åtgärder och framkomna nya brister till ministerråd och råd bör göras.

Studier

Alla nordbors rätt att studera i grannländerna är en självklarhet och samtidigt en förutsättning för en fungerande nordisk utbildningsgemenskap. Stödordningar och utbytesprogram är nödvändiga för att möjliggöra eftersträvad mobilitet.

Vismansgruppen konstaterade:

”Samarbetet inom Norden på utbildningsområdet är formellt sett välutvecklat och möjligheterna till studier över hela området är goda. Kunskapen hos allmänheten om dessa möjligheter är emellertid liten och antalet studerande vid grannländernas högskolor och universitet är litet. Fler nordiska studerande har förlagt sina studier utanför Norden än i de nordiska grannländerna. Klart är också att det finns utrymme för förbättringar i utbildningssamarbetet inom specialiserade fackområden.”

På detta liksom på flera andra områden påverkar EU-samarbetet klart de nordiska ländernas möjligheter till särordningar och gör arrangemang som är diskriminerande mot ickenordbor omöjliga. Möjligheten att gå längre än EU föreligger men bör gälla alla EU-medborgare.

Sigtunaavtalet om examensgiltighet och överenskommelsen om tillgång till högre utbildning utgör grund för det nordiska samarbetet som kompletteras av den nordiska antagningsmanualen (NUAS). Parallellt existerar den så kallade Lissabonkonventionen om tentamensgiltighet samt European Credit Transfer System (ECTS) och ett så kallat Diploma Supplement.

Sigtunaavtalet, dvs Nordiskt ministerrådsbeslut av den 12 juni 1975 om nordisk examensgiltighet, ger nordbor rätt att studera och avlägga examen vid universitet och högskolor i nordiska grannländer. Möjlighet att kombinera examina från olika länder finns också. Avtalet går längre än Unescos och Europarådets konventioner men är på en principiell nivå som i praktiken prövas från fall till fall. En enskild studerande kan inte åberopa avtalet.

Sigtunaavtalet har nyligen evaluerats av en arbetsgrupp. Den föreslog att avtalet ersätts med en deklARATION med både uppmaning till myndigheterna att informera om erkännande av högre utbildning från ett nordiskt land till ett annat och erkännande av att nivåerna i den högre utbildningen har samma värde. Vidare sägs att de nordiska länderna skall förfara gemensamt när det gäller flyktingars bristfälliga examensbevis och värdering av utländska examina.

Överenskommelsen om tillgång till högre utbildning från 1996 kompletterar Sigtunaavtalet och förpliktigar länderna att ge personer bosatta i grannländerna tillgång till högre utbildning på samma villkor som i det egna landet bosatta. Evaluering er gjord.

NUAS upprätthåller den nordiska antagningsmanualen som kompletterar nationella riktlinjer vid antagande till program och omfattar bland annat uppgifter om hur vitsord och behörighet kan jämföras.

ECTS har karaktären av en omräkningstabell.

Diploma supplement är ett internationellt standardiserat komplement till slutbetyg.

På nordisk nivå finns ytterligare ett ”nordiskt kursbevis” för att underlätta meritöverföringar.

Inom Europeiska unionen pågår en process som tar sikte på en lägre och en högre akademisk examen men allmän giltighet i hela EU/EES-området.

Därutöver har **NORDTEK** som är ett nätverk mellan rektorerna vid Nordens samtliga (18 st.) tekniska högskolor och universitet kommit med förslag om starkt förbättrad samordning av utbildning och examina.

EX: Norska myndigheter värderar mekaniskt en finländsk grundskollärares examen lägre än en norsk med hänvisning till teoretiska normer. Följden är att lägre lön utgår för samma arbete.

EX: En norsk medborgare kom inte in vid universitet eller högskola i Sverige då enbart gymnasiebetyget, inte därefter genomförda högskolestudier i Norge räknades in i bedömningen.

EX: En finländsk fil.mag som undervisat vid teknisk högskola i 5 år, därefter genomgått lärarutbildning i Sverige och undervisat vid gymnasium och lärarhögskola har fått avslag på ansökan om lärarbehörighet i Finland med motivering att magisterexamen är finsk och lärarexamen svensk.

Åtgärder: **Ministerrådet bör uppmana universitet, högskolor och offentlig sektor i Norden att samordna utbildning, examina och kompetenskrav så långt detta är möjligt. Med fler samarbetsprogram mellan högskolorna blir det lättare att bedöma de utbildades kompetens på ett likvärdigt sätt. Nordteks initiativ är viktigt och bör slutföras så fort som möjligt.**

Där samordning mot förmodan inte är möjlig bör de enskilda länderna klart formulera de krav på tilläggskompetens de förutsätter för sökande från andra länder.

Norden bör inta rollen av en föregångare i den process som EU lägger upp till ifråga om utbildning och examina.

Nordiska rådet och dess utskott bör ges årlig information om arbetet för att även göra det möjligt för parlamentarikerna att följa med både den nordiska och nationella implementeringen.

Studiestödssystemen är nationella men stöden i form av direkt stöd och studielån beviljas även till studerande från de nordiska grannländerna. Summorna och stödformen varierar från land till land. Avtal om att nordiska studerande skall säkras stöd antingen från hemlandet eller studielandet finns, men problem uppstår oftast när tre länder berörs.

EX: En finländsk medborgare som bott alla skolåren i Sverige kunde inte få studiestöd för högskolestudier i USA. Varken Sverige eller Finland ville betala eftersom studeranden inte längre bodde på den tidigare hemorten vid den tidpunkt då han började sin utbildning. EU-regler omfattar enbart arbetstagaren och de personer som bor i samma hushåll med honom/henne.

EX: En finländsk medborgare arbetade tre år som sjukvårdare i Norge, flyttade sedan till England för att studera, hade inte längre bostad i Norge och uppgav föräldrarnas adress i Finland som bostadsadress.

Studiemedel beviljades inte från Finland, inte heller från Norge. I England rätt enbart till akut sjukvård och ingen möjlighet få studiestöd. Förlorat socialskydd vid återkomst till Finland med examen.

EX: En norsk medborgare som bott och studerat i Sverige vill studera i Norge under en termin eller ett år har problem med att få svenskt studiestöd även om kravet på att föräldrarna är eller varit arbetstagare i Sverige är uppfyllt.

EX: Två norska medborgare, med norsk far och finsk mor, som bott och gått i skola i Finland studerar nu vid Stockholms universitet, men kan inte få finländskt studiestöd då de inte är finländska medborgare.

EX: En isländsk medborgare som bott i Danmark och där inte kommit in vid högskola studerar vid Islands högskola, men kan inte få studiestöd från Island då hon inte bott i landet ett år innan studierna inleddes och inte från Danmark då hon kommit till landet för att utbilda sig men inte nu studerar i Danmark.

Åtgärder: **Undervisningsministrarna bör ge de nationella studiestödscentralerna i uppdrag att göra upp gemensama regler för studiestödet och den vägen garantera att ingen studerande ställs utanför systemet. De nya reglerna bör vara klara före utgången av år 2002.**

Utväxlingsprogrammet **Nordplus** har funnits sedan 1988 och har som mål att stärka den nordiska utbildningssamarbetet mellan högskolor och universitet i Norden genom att utdela medel till stipendier till studerande och lärare, intensivkurser samt stöd till nätverk och utvecklingsarbete. Ansökan görs av institutioner, inte av enskilda. Programmet utvärderas som bäst separat varför det inte tas upp närmare i detta sammanhang.

Språkrätt

Språkförståelsen utgör enligt vismansgruppen en av grundpelarna i det nordiska samarbetet. Varje nordbors rätt att stå i kontakt med myndigheter på sitt eget språk över hela Norden uppställs som mål för språkkonventionen som till sin karaktär är rekommenderande.

Enligt den **nordiska språkkonventionen** skall en nordisk medborgare vid behov kunna använda sitt modersmål i kontakt med myndigheterna. Detta gäller såväl bosatta personer som personer på kortvarigt besök. Språkkonventionen omfattar danska, finska, isländska, norska och svenska och avser både muntlig tolkning och översättning av skriftliga dokument. Behovet av service avgörs av myndigheten. Främst gäller konventionen social-, sjukvårds-, hälsovårds- och skolmyndigheter samt skatte-, arbetsmarknads- och polismyndigheter. Konventionen har överlag karaktären av rekommendation men är bindande inom ramen för rättsväsendet.

Konventionen om socialt bistånd och sociala tjänster innehåller även en artikel som garanterar rätt att bruka sitt eget språk i kontakt med myndigheter i nordiska länder.

Under den här utredningens gång utvidgades konventionen till att omfatta också färiska, inuitiska och samiska.

Det är uppenbart att språkkonventionen som är tänkt att tjäna nordborna i olika vardagliga situationer inte idag fungerar på ett tillnärmelsevis så tillfredställande sätt som nordborna önskar, delvis beroende på oklar ansvarsfördelning, delvis till följd av brister i praktisk uppföljning. Detta gör också att det nordiska samarbetets trovärdighet bland nordborna på andra områden löper risk att urholkas.

EX: Satsen ”Fraflyttet Odense kommune som værende ugift” blev nästan ett oöverkomligt hinder för ett finskt-danskt par som ville gifta sig i Finland. Församlingen i Helsingfors vägrade nämligen att förstå danska och ville således inte godkänna det danskspråkiga civilståndsattestet. Enligt tjänstemannen var kyrkan inte förpliktad till att godkänna annat än finska, svenska och engelska dokument. Till slut vann förnuftet.

EX I flera fall har lokala myndigheter inte accepterat handlingar på andra nordiska språk. Översättningar har fått bekostas av kunden.

EX: Norska skattedirektoratet har i brev till skattefogdekontoren, fylkesskattekontoren, centralskattekontoren och Oslo likningskontor och folkregister tolkat språkkonventionen så att de mottar brev på annat språk men svarar endast på norska.

Åtgärder: **NR och NMR måste tillse att den gällande språkkonventionens intentioner fylls. Det är svårt att tro att konventionen utan vidare skall fungera bättre med ytterligare tre språk. Institutioner och myndigheter bör åläggas att utse ansvariga och göra upp konkreta planer för hur servicen skall fungera i praktiken. Det kan ske genom uppgörande av en lista på språkkunniga personer som kan kontaktas vid behov. Sådana listor bör kunna föreligga före utgången av år 2002.**

En nordisk simultantolkningstjänst som kan brukas elektroniskt och via telefon bör upprättas före utgången av år 2002.

Nordiska rådet och de nationella parlamentarikerna bör ges insyn och översyn över hur besluten följs upp. Detta bör ske i form av en årlig rapportering.

Arbete

Genom att ha ingått konventionen om fri arbetsmarknad intar Norden en tätposition i Europa, heter det i vismansgruppens rapport som vill undanröja ännu existerande hinder för människors fria rörlighet inom Norden för att behålla och vidareutveckla tätpositionen.

Den **konventionen om gemensam nordisk arbetsmarknad** som reviderades senast 1983 garanterar nordiska medborgare rätt att arbeta i andra nordiska länder utan arbetstillstånd. För Grönlands del gäller dock speciella regler. Löne- och arbetsvillkoren bör vara de samma som för landets egna medborgare. Utöver detta stadgas om samarbete ifråga om arbetsförmedling.

I stöd av **tilläggsprotokollet till avtalet om nordisk passfrihet** från 1954 behöver nordiska medborgare heller inget uppehållstillstånd.

EU/EES-bestämmelserna ger medborgare i hela EU/EES-området rätt att söka arbete utan arbetstillstånd men förutsätter efter viss tid uppehållstillstånd. EU/EES stadgar även om likabehandling ifråga om lön och arbetsvillkor. Inom ramen för EURES-samarbetet koordineras arbetsförmedlingen i hela ESS-området. Exklusiv nordisk arbetsförmedling förekommer inte längre då funktionerna övertagits av det europeiska systemet.

EU:s direktiv om varaktigt bosatta tredjelandsmedborgares rättsliga ställning ger dessa rätt att besöka länder i tre månader men arbets- och uppehållstillstånd erfordras för arbete.

Utredning har gjorts om behov av ett nordiskt flyttbidrag med resultatet att ett sådant inte behövs.

EX: En finländare som genomgått kranförarkurs i Sverige och fått intyg över behörighet får inte utöva yrket i Finland.

EX: Finländsk brandmannaexamen ger inte behörighet i Sverige.

EX: En svensk medborgare med kockutbildning i Sverige och arbetar sedan tre år i Norge efter 26 års

branschförenhet i Sverige. Utbildning och erfarenhet godkänns inte i Norge, varför lönen är lägre.

Överenskommelsen om gemensam arbetsmarknad för hälso-, sjukvårds- och veterinärpersonal från år 1993 innebär att auktorisering automatiskt godkänns (jfr avtal om examina).

EES-bestämmelserna sammanfaller med de nordiska ifråga om auktorisering, men den nordiska garanterar rätt i hela Norden sedan ett land accepterat.

EX: En svensk psykolog/psykoterapeut med godkänd utbildning i Sverige, bosatt i Finland får verka som psykolog men inte som psykoterapeut. Det är oklart hur mycket tilläggsutbildning som krävs.

Avtal om gemensam nordisk arbetsmarknad för klasslärare i grundskolan (1984)

Avtal om gemensam nordisk arbetsmarknad för ämneslärare, lärare i praktisk-estetiska ämnen i grundskola, gymnasium och yrkesläroanstalt och speciallärare i grundskolan. (1989)

Avtal om gemensam nordisk arbetsmarknad för personer som erhållit yrkeskompetens efter minst tre års högre utbildning. (1998)

Ovanstående tre avtal nämns för helhetens skull även om utredningen inte stött på nya problem i samband med dem.

Åtgärder: **Ministerrådet bör ta initiativ till en genomgång av existerande överenskommelser om yrkeskompetens för att säkerställa en samfäll tolkning och ge nödiga förvaltningsdirektiv.**

Nordiska ministerrådet bör tillse att de nordiska arbetsplatserna presenteras samlat inom ramen för EURES-systemet och att systemet med nordiskt ansvariga inom de nationella arbetsförvaltningarna på nytt utpekats före utgången av år 2002.

Nordiska rådet bör erhålla samlad information om hur den gemensamma nordiska arbetsmarknaden påverkats av det europeiska samarbetet.

Likaså bör det berörda rådsutskottet och parlamentarikerna få en årlig presentation och därmed möjlighet att följa upp besluten också på nationell nivå.

Överenskommelsen om yrkesinriktad rehabilitering och arbetsmarknadsutbildning innebär dels möjligheter att bruka grannlandets institutioner i gränsområden, dels rätt för person att bruka specialtjänster som inte finns i det egna landet. Medborgarens eget land betalar.

Ifråga om rätten att inneha **offentliga uppdrag och tjänster** finns inget nordiskt avtal och ländernas nationella regler varierar. Krav på nationellt medborgarskap föreligger i flera länder för många tjänster. I bestämda fall är kraven inskrivna i grundlagen.

EES-avtalet tillåter undantag av denna typ.

EX: En svensk medborgare, bosatt i Finland sedan sex år fick inte tjänst som församlingsekonom då finskt medborgarskap erfordrades.

EX: Icke dansk medborgare kan inte ha statstjänst i tjänstemannaställning. Motsvarande gäller i övriga länder för personer som utövar myndighet.

Åtgärder: **Ministerrådet bör ta initiativ till en samordning av reglerna i syfte att kraftigt minska kravet på medborgarskap för behörighet för befattningar och tjänster inom den offentliga sektorn samt ersätta det med klara kunskapskrav. Arbetet bör kunna komma igång under år 2003.**

Skatter

Europeiska unionens gemensamma ekonomiska politik ökar behovet av samordning av finanspolitiken, särskilt skattepolitiken. Norden bör kunna fungera som en föregångare och avlägsna mycket av de skillnader som ger upphov till stort missnöje hos medborgarna och har ofta marginell fiskal betydelse. Det totala skatteuttaget är och förblir dock avgörande för finansieringen av den nordiska välfärden.

Det **nordiska avtalet om undvikande av dubbelbeskattning** från år 1996 är mycket detaljerat och omfattande. Avtalet innebär att en inkomst från ett nordiskt land som utbetalas till en person bosatt i ett annat nordiskt land beskattas endast en gång. Generellt är beskattningen beroende av bosättningslandet och den tid personen ifråga bor där samt arbetsförhållandets längd. Den permanenta bostaden är utgångspunkt men uppehåll på mer än sex månader i annat nordiskt land medför skattskyldighet.

Avtalet går inte in på det faktum att Danmark bär upp skatt efter var arbetet utförs medan övriga länder utgår från bostadsorten.

EX: En svensk medborgare bor i Sverige men arbetar i Danmark. Enligt dansk lag skall han betala skatt till den danska kommun där han arbetar. Enligt svensk lag skall skatt betalas till den kommun han är bosatt i

EX: En norman, bosatt i Sverige, som arbetar i Norge får inte göra avdrag för ränta på bostadslån (tagna dels i Sverige, dels i Norge)

För tillfälliga **löne- och honorarinkomsters** del innebär avtalet allmänt att skatt betalas i det land där inkomsten intjänats.

EX: En finländsk tidning som köper artikel av dansk journalist bör innehålla skatt.

EX: För en dansk föreläsare i Sverige behöver arrangör inte innehålla skatt.

Åtgärder: **Ministerrådet bör före utgången av år 2003 slå fast en gemensam princip för beskattning av tillfälliga**

inkomster och ministrarna bör därefter ge förvaltningen entydiga direktiv.

För **pensioners** del innebär avtalet generellt att pensionen kan beskattas endast i det land pensionen betalas ut, men undantag tillåts, vilket bland annat Finland och Norge tillämpar vid fastställandet av progressionen.

EX: En finländare, bosatt i Finland, som får pension från både Sverige och Finland betalar först svensk skatt på pensionen från Sverige. Därefter betalas skatt i Finland på den finska pensionen, varvid den totala slutsumman av bägge pensionerna tas till utgångspunkt för skatteprocenten, vilket höjer slutskatten. Därtill erläggs i Finland separat socialskyddsavgift, medan denna avgift ingår i skatten Sverige.

EX: En norsk medborgare bosatt i Norge med pension från Sverige betalar skatt på svensk pension i Sverige. Resterande svensk pension tas med vid skatteberäkning av norsk pension

EX: Pension från Norge eller Finland till en svensk medborgare bosatt i Sverige påverkar inte beskattningen av svensk pension.

EX: En svensk pensionär bosatt i Norge betalar 25 procent skatt på sin svenska pension, medan en dansk pensionär bosatt i Norge betalar 40 procent på sin danska pension.

EX: En finländsk pensionär i Finland med hela pensionen från Sverige betalar ingen sjukförsäkringsavgift.

Åtgärder: **I syfte att minska det stora missnöjet ifråga om beskattning av pensioner bör ministerrådet före utgången av år 2003 slå fast en gemensam princip som därefter tillämpas på samma sätt av samtliga nordiska länder.**

Nordiska rådet och dess fackutskott bör erhålla en presentation som möjliggör parlamentarisk insyn över hur besluten förverkligas.

Ifråga om beskattning av **arv och gåva** innebär avtalet att dubbelbeskattning inte kan förekomma.

När det gäller **kapitalinkomstskatt** föreligger heller inte dubbelbeskattning.

Inom Norden och EU har principen om fri rörlighet för människor, kapital och tjänster förverkligats i hög utsträckning. Denna princip gäller dock inte bilar.

De nordiska länderna tillämpar olika lagar om **fordonskatt**, vilket ger anledning till stora problem.

EX: En svensk bosatt i Danmark med andra bostad i Sverige har haft sin bil registrerad i Sverige. Avvecklar nu fastigheten i Sverige och vill flytta bilen som flyttgods till Danmark. Tullen kräver avgift på 60 procent av bilens försäljningsvärde i Danmark vid införseln.

EX: Svenskar som flyttar till Norge är tvungna att dokumentera inkomster och bilbruk upp till fem år bakåt i tiden och vänta månader på beslut om rätt att ta in bilen som flyttgods.

Åtgärder: **De nordiska länderna bör före utgången av år 2003 komma överens om att hålla fordonskatten på samma nivå. Om nationella fiskala skäl så kräver kan årsavgifter, miljöavgifter och trafiksäkerhetsavgifter uppbäras nationellt. Rådets och parlamentarikernas möjlighet till insyn och uppföljning bör tryggas genom kontinuerlig information om vidtagna åtgärder.**

Socialskydd

Välfärdssamhället är, enligt vismansgruppen, en central beståndsdel i den nordiska samhörigheten. Norden bör därför göra socialförsäkringar, pensioner och övriga sociala rättigheter tillgängliga över nationsgränserna samt gemensamt se över behovet av jämningsåtgärder i socialförsäkringssystemen för att möjliggöra ändamålsenliga gränsöverskridande lösningar.

Systemet uppvisar idag brister som gör att personer som flyttar mellan länderna för en kortare eller längre tid kan falla emellan olika regelverk och plötsligt stå utan socialskydd.

Den **nordiska konventionen om social trygghet** reglerar stöd och bidrag vid sjukdom, graviditet, födsel, arbetslöshet och pension. Konventionen har anpassats till EU-förordning 1408/71 men går längre än direktivet. Den omfattar grupper som inte berörs av direktivet såsom nordiska medborgare bosatta på Färöarna och Grönland, icke yrkesaktiva nordiska medborgare samt personer som inte är medborgare i EU/EES-länderna. Därtill kommer en rad nordiska regler.

Konventionen genomgår som bäst en evaluering som syftar till att ytterligare anpassa den till ändringar som gjorts i EU-förordningen samt i nationell nordisk lagstiftning. Resultat väntas vid årsskiftet 2001/2002.

Ifråga om **arbetslöshet** gäller grundregeln att en person är försäkrad i det land han arbetar men en del undantag finns. Ifall en person är utsänd av sin arbetsgivare för högst ett år, med möjlighet till ytterligare ett års förlängning, kan han vara försäkrad i hemlandet. En person som arbetar i två länder är försäkrad i det land där det mesta arbetet utförs. Avtal om undantag kan även göras av två länder både ifråga om enskilda och grupper.

För personer som flyttar tillbaka till ett nordiskt land där han/hon varit försäkrad efter högst fem års bortavaro krävs inga nya intjäningstider för att försäkringen skall gälla.

Inom hela EU/ESS-området gäller regeln att hemlandet i tre månader utbetalar arbetslöshetsersättning till person som söker arbete i annat land.

EX: En finländsk medborgare flyttade till Sverige och gifte sig med en svensk medborgare fick ingen arbetslöshetsersättning då rätten inte intjänats i Sverige. Sådan kunde ha utbetalats från Finland under tre månader i stöd av EU-direktiv.

EX: En norsk medborgare som bor i Sverige och arbetar på en norsk oljeplattform fick vid permittering ingen ersättning från någondera landet. Saken rättades sedan till och Norge betalade.

Åtgärder: **Ministerrådet bör gå in för en harmonisering och gemensamma tolkningar av hur sociala rättigheter följer varje person som flytta mellan länderna och därefter ge nödiga förvaltningsdirektiv som garanterar att ingen ens för en kortare tid hamnar utanför trygghetssystemen. Arbetsmarknadens parter bör kopplas in. Parlamentarikerna bör ges kontrollmöjlighet ifråga om uppföljningen genom en årlig avrapportering av vidtagna åtgärder.**

Ifråga om **sjukdom och graviditet** gäller även grundregeln om försäkring i landet där arbete utförs. Likaså samma undantag som ifråga om arbetslöshet.

EX En norsk medborgare bodde i Sverige, fick barn med en norsk man och flyttade till Norge före födseln. Barnet folkbokfördes i Norge och skulle bo hos fadern efter moderns ledighet och återgång till arbete i Sverige. Sverige betalade ersättning men upphörde efter tre månader med motivering att barnet folkbokförts i Norge. Norge betalade inte då modern var bokförd i Sverige under graviditeten.

EX En norsk medborgare bodde och arbetade i Sverige 20 år, därefter i Norge. Personen flyttade som arbetslös till Sverige med ett minderårigt barn och fick arbetslöshetsersättning från Norge men inga sjukersättningar från Sverige.

Åtgärder: **Se föregående.**

Ifråga om **pension** vid invaliditet, ålderdom och dödsfall stadgas att en nordisk medborgare i ett annat nordiskt land har rätt till folkpension ifall

han/hon varit bosatt i landet minst tre år. Denna rätt föreligger så länge personen är bosatt inom EU/ESS-området.

Ett nytt **avtal om tjänstepensioner** har ingåtts detta år. Det nya avtalet omfattar också Island som tidigare stått utanför. Avtalet ger nordiska medborgare rätt till tjänstepension från annat nordiskt land om pensionsavgift erlagts i minst tre år. Utbetalningarna sker separat från varje tjänstepensionsordning.

Avtalet om undvikande av dubbelbeskattning påverkar beskattningen av pensioner till följd av att avgifter av skattenatur såsom sjukförsäkring inte omfattas. Därtill existerar nationella regler som innebär att beskattningen av nationell person påverkas av pensionsinkomster från annat nordiskt land.

EX: En finländsk lärare arbetade i elva år som grundskollärare i Sverige, flyttade därefter till Finland och arbetade som grundskollärare. Vid fyllda 60 anhöll hon om förtidspension men denna beviljades icke då åren i Sverige inte räknades till godo.

Åtgärder: **Ministerrådet bör ta initiativ till att pension kan intjänas även under kortare uppehåll än nuvarande tre år i annat nordiskt land och rapportera till Nordiska rådet om vidtagna åtgärder. Beslut bör kunna fattas inom år 2003.**

Konventionen om socialt bistånd och sociala tjänster kompletterar den nordiska konventionen om social trygghet och garanterar att nordiska länders medborgare är likställda med egna medborgare oberoende av om de är bosatta i landet eller på besök. Här ingår även rätten att bruka sitt eget språk samt rätten att få bistånd för att flytta till annat nordiskt land som personen har anknytning till. Vidare stadgas om skydd mot hemsändning inom Norden. Detta gäller dock inte personer som lagligen bor i ett nordiskt land och uppehåller sig i ett annat.

EX: En isländsk ensamförsörjare som flyttat till Norge med två barn för en tid av nio månader fick barnbidrag varken från Island eller från Norge. Island uppfattade honom som utflyttare och Norge krävde ett års karenstid.

EX: En svensk person i bilolycka i Finland fick inte tala svenska på sjukhuset på över ett dygn.

Åtgärder: **Se åtgärdsförslag ifråga om konventionen om social trygghet och språkkonventionen.**

Avtalet om nordisk **receptgiltighet** ingicks 1977 och innebär att ett recept utskrivet i ett nordiskt land, enligt bestämda regler är giltigt i andra nordiska länder

Inom EU föreligger ett direktiv som innehåller liknande bestämmelser som i allt väsentligt ersätter det nordiska avtalet.

EX: Av svenska tandläkare utskrivna recept har inte automatiskt accepterats.

Mobilitet

Över 40 000 nordbor flyttar varje år inom Norden. En hel rad nordiska mobilitetsordningar existerar.

Avtalet om **folkbokföring** från 1989 underlättar flyttningar i Norden och ligger till grund för det nordiska flyttpasset som dock inte är heltäckande. En komplicerande faktor i sammanhanget är också de olika personnummersystem som förekommer och som inte berörs av avtalet. Hänsyn tas inte heller till kortare uppehåll.

Inom EU föregår inget på detta område men frågan kan bli aktuell.

- EX: En finländare som flyttat hem från Danmark och brukat nordiskt flyttpass avkrävdes trots detta separat ansökan om barnbidrag och rätt till socialskydd i Finland
- EX: En person som flyttar till till exempel Sverige eller Norge kan inte på flera veckor öppna bankkonto, få bankkort, ingå hyresavtal osv i väntan på ett nytt nationellt personnummer.
- EX: En nordisk medborgare som flyttar från ett nordiskt land till ett annat måste utom att folkbokföra sig även söka nytt personnummer.
- EX: En svensk som arbetar i Norge har av lokal myndighet meddelats att han måste folkbokföra sig i Norge.

När de nordiska länderna gick med i Schengenavtalet fattades beslut om att gällande legitimationspraxis i Norden skall bestå. I praktiken har traditionella identitetshandlingar såsom körkort gällt i Norden medan nytt identitetskort krävts i övriga Europa.

Åtgärder **Ministerrådet bör ta initiativ till åtgärder som möjliggör bruk av sitt eget existerande personnummer över hela Norden. Beslut om reformen bör kunna fattas inom år 2003.**
Ministerrådet bör tillse att den reella passfriheten i Norden även framöver består.

Utväxlingsprogrammet **Nordjobb** har sedan 1985 gett ungdomar i åldern 18-26 år möjlighet att under en tid arbeta i ett annat nordiskt land. Programmet omfattar tre komponenter, arbete, bostad samt ett fritidsprogram som ger insikt i värdlandets samhälle och kultur. Deltagarna får lön och skattereduktion men inga stipendier eller resebidrag.

EX: En nordjobbare på Grönland har betalt 42 procent i skatt.

EX: Nordjobbare på Island, i Danmark och i Norge har avkrävts restskatt.

Åtgärder: **Ministerrådet bör tillse att skattereduktion förverkligas före utgången av år 2002.**

EU-direktiv i samband med Schengenavtalet slår fast bestämda regler för att föra läkemedel som innehåller **narkotika och psykotropa ämnen** över gränserna. Det ankommer på varje land att uppgöra lista över läkemedel samt ordna med behovsintyg.

EX: En person som behöver stark medicin och lagligen vill resa från Sverige till annat nordiskt land måste kontakta ambassad för att veta vilka mediciner som kräver tillstånd, därefter få motivering av läkaren som skrivit receptet och ytterligare få intyg av central myndighet. Proceduren tar 12-14 dagar och kostar flera hundra kronor.

EX: En person som behöver stark medicin och lagligen vill resa från Danmark måste kontakta ambassad men kan få nödigt intyg gratis från apoteket som levererat medicinen

EX: En ambulans kan inte köra även gränsen till annat nordiskt land med till exempel morfin i bilen.

Åtgärder: **Social- och hälsovårdsministrarna bör överenskomma om en samnordisk läkemedelslista och före utgången av år 2002 införa ett kostnadsfritt enkelt intygssystem till exempel efter dansk modell samt tillse att ambulanssamarbetet tillåts fungera.**

Privata sektorn

Inga nordiska regler för **bankgirering** existerar.

Inom EU finns ett direktiv som begränsar antalet dagar en girering får ta. Detta för att motverka oskälig räntegottgörelse. EU håller även på att införa ett direktiv som förbjuder banker att bära upp högre avgifter för gireringar i euro mellan länder än inom enskilda länder. Detta direktiv binder Finland men ger övriga nordiska länder möjlighet att ansluta sig. Ingen nordbo kan förstå varför det skulle vara svårare och dyrare att överföra pengar i Norden än mellan euroländer.

Under utredningens gång har Sverige utrett kostnaderna för banköverföringar och aviserat avsikt att ansluta sig till EU:s regler. För personer med inkomster eller pensioner från flera olika länder är frågan av stor betydelse.

EX: Föreningarna Norden genomförde i december 2001 ett banktest som visade på stora variationer och höga kostnader för gireringar länderna emellan.

EX: För att återfå en penningförsändelse som inte uttagits på grund av hög kostnad måste en kostnad som är högre än försändelsens värde erläggas.

Åtgärder: **Ministerrådet bör tillse att gireringar inte bara i euro utan även i övriga nordiska valutor kan ske till samma pris som inrikes gireringar enligt samma princip och samtidigt dvs 1.6.2003 som EU-kommissionen rekommenderar för Euro-länderna. Ministerrådet bör rapportera till rådet om hur de nordiska länderna tillämpar EU-beslutet om banköverföringar.**

Inget avtal om **kreditupplysning** finns

EX: En svensk medborgare bosatt i Danmark har svårt att erhålla lån då hans kredituppgifter finns registrerade i Sverige.

Åtgärder: **Ministerrådet bör före utgången av år 2003 överenskomma om utväxling av kredituppgifter mellan de nordiska länderna.**

Inga överenskommelser om teletrafik och telekostnader existerar i Norden.

EX: En person som ringer mobilt från Helsingborg till Helsingör betalar långt mer än en som ringer från Ystad till Haparanda.

Åtgärder: **Då det är oförståeligt att internationella operatörer som telebolag bundit sin tariffpolitik vid landgränser bör ministerrådet och konsumentombudsmännen i de nordiska länderna tillsammans med operatörerna söka förändringar i tariffpolitiken. Då den nuvarande tariffpolitiken kan anses stå i strid med principen om fri priskonkurrens på den gemensamma marknaden bör åtgärder vidtas omedelbart och kunna redovisas före utgången av år 2002.**

Icke-nordbors rättigheter i Norden

Varken det grundläggande Helsingforsavtalet eller de ingångna nordiska avtal som utredningen sett på beaktar det faktum att 765 000 icke-nordiska medborgare är lagligen bosatta i Norden jämfört med de 252 000 nordiska medborgare som permanent bor i ett annat land än sitt eget. De nordiska avtalen utgår i allmänhet från nordiskt medborgarskap icke bosättning.

EX: En icke-nordisk medborgare från land utom Schengen som är gift med nordisk medborgare avkrävs vid flyttning från ett nordiskt land till ett annat arbetserbjudande och bör söka om arbets- och uppehållstillstånd.

EX: En tysk medborgare bosatt i Sverige som önskar flytta till Norge och riskerar bli arbetslös förlorar poäng för arbetslöshetsersättning i Sverige och börjar erhålla poäng i Norge först efter ett år.

Åtgärder: **De nordiska länderna bör förhålla sig till inflyttade bofasta nordbor på samma sätt som till egna medborgare. Ministerrådet bör ta initiativ till en genomgång av samtliga existerande avtal i syfte att skapa jämlikhet mellan nordiska medborgare och nya nordbor. Arbetet bör inledas omedelbart och årlig avrapportering till NR och NMR göras.**

Handikappades rättigheter

För handikappades del föreligger stora problem vid resor och flyttningar inom Norden då de sociala sär rättigheterna i hög utsträckning är nationella, vilket medför höga tilläggs kostnader. Sakernas tillstånd framgår med önskvärd tydlighet i den förtjänstfulla utredning som Nordiska samarbetsorganet för handikappfrågor, NSH, färdigställt.

EX: En finländsk handikappad på besök i Stockholm kunde inte få kommunal färdtjänst i Stockholm utan måste anlita privat specialtransport till marknadspris.

EX: Vid permanent flyttning till Danmark tillämpas en praxis med karensdagar om sex veckor för fysikaliska behandlingar.

EX: Handikappade har svårt att få ersättning för nödig personlig hjälpare vid besök i grannländer.

Åtgärder: **Ministerrådet bör utgående från NSH-rapporten granska de handikappades problem i samarbete med de handikappades organisationer och via regeltolkningar och förvaltningsdirektiv tillse att rättigheter i ett land även beviljas övriga nordbor.**

Delrapport 2

Första delen av rapporten behandlade substansfrågor på olika för medborgarna centrala områden och innehöll förslag till såväl övergripande som enskilda och facksektoriella åtgärder. Rapporten hänvisade till flera andra rapporter, slog fast att det behövs ett intensifierat samarbete på breda sektorer, samt konstaterade att det nordiska politiska samarbetet kan gå mot en ny renässans – om politikerna vill det.

I denna del av slutrapporten som är ny och inte ingick i delrapporten framförs omfattande konkreta förslag till förbättrad information till såväl medborgare som myndigheter. Förslagen omfattar såväl ett fungerande datasystem som gör informationen lätt tillgänglig som åtgärder för att förbättra myndigheternas förmåga att tillämpa avtalen och informera om dem.

Av de övergripande åtgärder som föreslogs har följande direkt anknytning till denna del:

- Systemet med nordiskt ansvariga inom de nationella förvaltningarna bör revitaliseras.
- De nordiska avtalen bör ingå i personalskolningen inom de nationella förvaltningarna.
- Hallå Norden –verksamheten som nordbornas kanal till politiker och förvaltning bör stärkas.
- Nordborna bör uppmärksamgöras på möjligheten att be justiekanslern och justitieombudsmannen att övervaka beslutens efterlevnad

Utredningen har valt att dela upp arbetet i fem delar:

- uppbyggande av en central nordisk databas för myndigheter omfattande gällande nordiska avtal på alla nordiska språk
- utvecklande av den nationella elektroniska myndighetsinformationen så att den omfattar implementeringen av de nordiska avtalen
- utbildning av och information till regionala och lokala myndigheter
- elektronisk och tryckt information till medborgarna samt
- utveckling av Hallå Norden –verksamheten.

Central databas över nordiska avtal

Det måste ses som en primär uppgift för Nordiska ministerrådet att tillhandahålla samtliga nordiska avtal på alla de nordiska språken i en central databas. Basen bör uppdateras kontinuerligt.

Direkt kontakt bör etableras mellan NMR och utrikesministeriernas rättsavdelningar och/eller motsvarande nationella myndigheter i samtliga nordiska länder för att göra det möjligt att se hur länderna juridiskt tillsett att avtalen är i kraft. Ansvar för detta ankommer på de nationella myndigheterna men informationen bör finnas tillgänglig centralt. NMR bör kontinuerligt följa lagstiftningen inom EU/EES och i sin databas tillhandahålla information om hur de nordiska avtalen påverkas av denna bredare internationella lagstiftning.

Det finns sannolikt fler färdigt utarbetade sök- och informationssystem som kan brukas för nordiska ändamål. Utredningen har bekantat sig med det så kallade Space-upplägget som har tagits fram med stöd av EU-resurser av Norsk Regnecentral, CSC i Danmark och TietoEnator i Finland i samarbete med institutioner i flera EU-länder. Konseptet är att förlikna vid ett avancerat söksystem som bygger på existerande nationella databaser som är uppkopplade mot varandra. Genom systemet kan hela raden kriterier i samband med flyttningar eller samarbete över gränser kartläggas så långt de nationella databaser som brukas är korrekta och aktuella.

Ett färdigt utarbetat system kan erbjuda en möjlighet att lättare, snabbare och billigare lägga upp ett nordiskt system som kan brukas av såväl myndigheter som privatpersoner. Sålunda beräknar till exempel Norsk Regnecentral att Space-systemet kan tas i bruk efter cirka sex månader till en kostnad av cirka NOK 1 miljon. En viss oklarhet förelåg dock när det gäller upphovsrätten.

Ett annat färdigt system är det av EU uppbyggda datasystemet "citizens europe" som också kunde erbjuda möjligheter om samarbete kan etableras. Detta system erbjuder kortfattad information för personer som avser att flytta inom EU/EES-området.

Även andra färdigt utarbetade system finns, varför ett offertförfarande är motiverat.

Åtgärder: **NMRS tillförs resurser för att lägga upp en sådan databas för nordiska avtal som kan fungera samman med nationella databaser i ett effektivt sök- och informationssystem. Detta system bör kunna tas i bruk före utgången av år 2003.**

NMRS inbegär offerter på lämpliga sök- och informationssystem som kan tas i bruk så snabbt som möjligt.

**NMRS ansvarar för att samla information om EU/EES-lagstiftningens inverkan på de nordiska avtalen
Varje land utpekar en ansvarig för att nödiga nationella databaser är uppdaterade när det gäller nordiska avtal och kan brukas via ett sök- och informationssystem av skisserad typ**

Det nya systemet bör föreligga färdigt vid utgången av år 2003.

Nationella informationssystem för myndigheter

De nationella myndigheterna i de nordiska länderna bör granska de olika nationella informationskällorna i internet som förefinns i respektive land och tillse att de nordiska avtalen är helt inarbetade i dem. Detta kan ske så att den nordiska informationen integreras i den nationella, eller hänvisningar finns i den nationella informationen, då nordiska avtal föreligger. Detta gäller även nordiska överenskommelser med rekommenderande (dispositiva) målsättningar.

EU/EES-reglerna tillämpas i nästan lika stor omfattning i alla nordiska länder. En bättre samordning av implementeringen, särskilt då nordiska avtal tangeras, minskar eller avlägsnar gränshinder och hindrar nya från att uppstå.

Utöver nordiska avtal och nödiga kopplingar till EU/EES-lagstiftning bör även överenskommelser av typ Schengen samt även bilaterala nordiska överenskommelser inarbetas i databaserna.

Arbetet är omfattande och gör det nödvändigt att i varje land utse en ansvarig och fastslå en tidtabell för genomförandet.

Åtgärder: **Varje land utser en ansvarig för att tillse nödig nationell uppdatering**
Varje land ansvarar för genomgång av nationella databaser inom år 2002
Varje land ansvarar för att dokumentationen av hur de nordiska avtalen inarbetats i nationell lag framgår i de nationella datasystemen före utgången av år 2003
Varje land redovisar årligen hur EU/EES-regler genomförts i nationell lagstiftning särskilt då nordiska avtal berörs
Varje land visar årligen hur nordiska avtal och beslut som innehåller rekommendationer som deklarerar avsikt att samordna regelverk genomförts.

Utbildning och information i länderna

Det tidigare etablerade systemet med nordiska ansvars- eller kontaktpersoner inom olika grenar av förvaltningen bör uppdateras och effektivieras i syfte att förbättra information och kunskap om nordiska överenskommelser inom centralförvaltningen.

Den personalutbildning som ges inom olika förvaltningsområden i respektive land bör även omfatta de nordiska avtalen och information om den centrala nordiska databasen som etableras vid NMR.

Tjänstemän på regional och lokal nivå bör genom kurser och seminarier informeras om gällande nordiska avtal och bruk av såväl nationella informationskällor som den centrala nordiska databasen. Denna verksamhet kan ske i Föreningarna Nordens och/eller Hallå Norden – systemets regi för att dra nytta av de praktiska erfarenheter dessa har insamlat.

Avrapportering om ansvars-/kontaktpersoner och skolningstilltag bör ske kontinuerligt.

För alla enskilda nordbor är det till stor fördel om de regionala nordiska servicesystem som byggts upp eller planeras utvecklas integrerat med den allnordiska rådgivningen. Detta gäller såväl den existerande Öresundsservicen som eventuella insatser vid Tornedalen och andra gränsområden.

Åtgärder: **Det tidigare etablerade systemet med nordiska ansvars- och kontaktpersoner bör uppdateras så att minst en ansvarig i varje land har utsetts för varje ministerråd före NR-sessionen hösten 2002.**
Kunskap om nordiska avtal bör integreras i personalutbildningen i varje lands centralförvaltning inom år 2002.
En plan för skolning av lokal- och regionaltjänstemän i nordiska avtal bör föreligga i varje land inom år 2002.
En plan för information om den nordiska databasen bör finnas i varje land före utgången av år 2003.

Samlad medborgarinformation

Den egna framtiden och de konkreta problemen utgör sannolikt utgångspunkt för de flesta nordbor som söker information om nordiska avtal. Primärt handlar det om att finna lösningar på vardagsproblem. Därför är det helt nödvändigt, att i de lokala och nationella databaser nordbor normalt brukar, inarbeta de bestämmelser som härrör ur de nordiska avtalen. Bestämmelserna bör vara tillgängliga i lättförståelig form på det egna språket.

Det är även angeläget att systemen kopplas ihop med EU:s elektroniska informationssystem för att samla all relevant information på samma ställe.

Det är viktigt att de nationella och nordiska databaserna är så sammanlänkade att informationen kan fås oberoende av om man söker informationen via ett nationellt, nordiskt eller EU- system. Det är angeläget att erbjuda tillgång till samlad information om de nordiska avtalen och deras kopplingar till EU/EES samt nationell lagstiftning. Denna samlade information om de nordiska avtalen som bör finnas tillgänglig på de nordiska språken kan med fördel byggas upp temafixerat utgående från medborgarnas livssituation till exempel inom ramen för existerande medborgarhandböcker.

Det är inte ändamålsenligt att skapa skilda datasystem för medborgare och myndigheter. Både grupper kan betjänas av samma system. Medborgarna får lättare sin information om man kan nå systemet via problembaserade sökord medan myndigheterna oftare utgår från avtal och lagar.

Även skriftliga medborgarhandböcker och motsvarande trycksaker bör ha klara hänvisningar till existerande nordiska avtal.

Informationsblad om nordiska avtal, deras tillämpning på praktisk nivå och deras betydelse för medborgarens vardag bör finnas tillgänglig på de nordiska språken. Bladen bör även innehålla kontaktuppgifter till ansvariga myndigheter samt webadresser till databaser med utförligare information. I första hand borde infoblad om skatter i Norden, om pensioner i Norden, att söka jobb i Norden, att flytta i Norden och att studera i Norden produceras och finnas tillgängliga elektronisk. En central minibroschyr (ex. visitkort eller postkort) om relevanta nationella och nordiska webadresser förefaller nödvändig.

Åtgärder: NMRS:s ansvarsperson bygger upp problem- och sektorbaserade ingångar till den nordiska databasen och länkar till de nationella myndigheternas databaser så att de är tillgängliga för medborgarna inom år 2003
Varje land tillser att länkarna till det nordiska systemet från nationella databaser som medborgarhandbok etc. fungerar före utgången av år 2003.
Databasen kompletteras kontinuerligt med exempel från Hallå Norden-systemet
NMRS sammanställer före utgången av 2003 en broschyr som kort orienterar om de nordiska avtalen och innehåller adresser till databaser och Hallå Norden på alla nordiska språk för bred distribution

Hallå Norden

Den nordiska informationstjänsten Hallå Norden har idag följande målsättningar:

- ge allmän vägledning (hänvisa frågeställare vidare till rätt myndighet)
- göra det enklare för nordiska medborgare att få korrekt information om sina rättigheter och plikter
- informera om nordiska avtal och regler
- kartlägga byråkratiska och juridiska problem och rapportera om dem till politiska beslutsfattare och relevanta myndigheter.

Verksamheten sköts idag på halvtid i samtliga fem länder medan en heltidskontaktperson finns vid NMR i Köpenhamn.

Behovet och verksamhetens omfattning har dokumenterats i den första delrapporten. Likaså har förslag lagts om att stärka organisationen vilket är viktigt för att möjliggöra bearbetning av det inkomna materialet och kontakt med nationella myndigheter.

En evaluering av Hallå Norden bör naturligtvis genomföras, men organisationen bör ha tillräckliga resurser för att garantera nordborna god information i syfte att trygga dem deras rättigheter. Med tanke på det nordiska samarbetets starka folkliga förankring är det naturligt och ändamålsenligt att servicen erbjuds genom Föreningarna Norden.

Norden-föreningarna har redan i samarbete med Hallå Norden och ansvariga riksmyndigheter inlett utbildning i syfte att bland lokala myndigheter öka kunskaper om nordiska avtal, deras tillämpning och relation till EU-lagstiftning samt ge redskap för hantering av problemsituationer.

Åtgärder: För att ge nordborna bättre service bör Hallå Norden tillföras medel för upprättande av heltidstjänster i alla länder från ingången av år 2003
En evaluering av Hallå Norden bör ske på basen av två års erfarenhet av systemet med heltidstjänster
Hallå Norden och de nationella sekretariaten för nordiskt samarbete bör kontinuerligt bredda informationen till medborgare och tillhandahålla skolning av lokala och regionala myndigheter.

Klarare beslutsordning, effektiverad uppföljning och förbättrad information

Nordiska rådet och Nordiska ministerrådet fattar många goda beslut men det förekommer stora brister ifråga om nationell förankring och gemensam uppföljning. Den misstro mot det politiska nordiska samarbete som existerar beror i hög grad på detta och det faktum att nordbornas rättigheter inte alltid kan åberopas i praktiken. I syfte att klargöra beslutsgången och effektivera uppföljningen och informationen är följande åtgärder nödvändiga:

- Varje beslut inom Nordiska ministerrådet och Nordiska rådet bör innehålla en tidtabell för när beslutet skall vara förverkligat
- Länderna bör inför varje rådssession rapportera om de åtgärder som vidtagits i anledning av tidigare fattade beslut rörande nordbornas rättigheter.
- Ministerrådssekretariatet bör sammanställa ländernas rapporter inför samarbetsministrarna som förelägger ärendet för Nordiska rådet med särskild fokusering på förändringar som gäller nordbornas rättigheter.
- Ministerrådssekretariatet bör upprätthålla en kontinuerlig översyn över avtalens förverkligande i praktiken.
- Ministerrådssekretariatet bör se till att samtliga nordiska avtal är elektroniskt tillgängliga för nordbor och myndigheter på alla nordiska språk.
- Länderna bör tillse att information om den nationella implementeringen av nordiska avtal är elektroniskt tillgänglig för nordbor och myndigheter.
- Ministerrådssekretariatet bör upprätta en databas för nordiska avtal som garanterar information till nordborna via problemrelaterade sökord. De bör vara tillgängliga både via nationella och nordiska system. Samma system bör kunna utnyttjas av myndigheter och nordbor.
- Parlamentarikerna uppmanas att utnyttja de nya möjligheter den föreslagna effektiveringen ger för att både följa implementeringen och ta nya initiativ.
- Då rörligheten över gränserna ökar kraftigt bör regeringarna i syfte att trygga nordbornas lika rättigheter långt mer än nu samordna lagstiftningen i enlighet med Helsingforsavtalets syfte. Detta gäller också implementeringen av EU/EES-beslut.

- De nordiskt aktiva politikerna bör i långt högre utsträckning kunna utnyttja de politiska gruppernas sekretariat, de nationella parlamentssekretariaten och ansvariga regeringstjänstemän för att följa upp beslut och initiera nya.
- De i utredningen nämnda områden som beskattning, utbildning och socialskydd vilka varit mest frekventa i medborgarkontakterna bör prioriteras i översynen av existerande avtal och nya samordningsbeslut fattas.
- Systemet med nordiskt ansvariga inom de nationella förvaltningarna bör revitaliseras.
- De nordiska avtalen bör ingå i personalskolningen inom de nationella förvaltningarna.
- Hallå Norden –verksamheten som nordbornas kanal till politiker och förvaltning bör stärkas i de enskilda länderna.
- Nordborna bör uppmärksamgöras på möjligheten att be justitiekanslern och justitieombudsmannen att övervaka beslutens efterlevnad
- Ländernas justitiekansler- och ombudsmän bör uppmanas utöka sitt samarbete för att lösa problem som uppstår när nordbor faller emellan ländernas lagstiftning och regler och därmed förlorar rättigheter och rättsskydd.
- En utredning bör genomföras om hur nordbornas rättigheter kan stärkas när flera länders lagstiftning, tillämpning av nordiska avtal och/eller EU-direktiv är involverade.
- Gränsregionalt samarbete är av stor vikt och bör förverkligas under stor frihet för berörda kommuner och regioner. Samtidigt bör riksmyndigheterna undvika sådana regionala regler som skapar nya förvaltningsgränser innanför nationsgränserna och därmed ökar svårigheterna för nordborna. Istället bör allnordiska avtal och gemensam harmonisering av nationell lagstiftning eftersträvas.

De många medborgarreaktionerna med krav på åtgärder understryker behovet av fler politiska initiativ, klarare politiska beslut och bättre uppföljning och information i Nordiska ministerrådet och Nordiska rådet. Denna utredning och många utmärkta rapporter och evalueringar, inte minst Vismansrapporten, pekar på breda sektorer där ett intensifierat nordiskt politiskt samarbete behövs. Det nordiska politiska samarbetet kan gå mot en ny renässans – om politikerna vill det.

Mandat for en utredning om nordiske medborgerrettigheter

Det utpekes en utreder som får i oppdrag å utarbeide en rapport med oversikt over hvilken rettslige stilling borger fra et nordisk land har ved bosetting, arbeid, studier, besøk ol. i et annet nordisk land, herunder skal framstilles borgernes rettigheter med utgangspunkt i fellesnordiske avtaler og konvensjoner. Rapporten bør videre kunne gi en oversikt over viktige gjenstående grensehindringer på fellesnordisk plan.

Arbeidet skal ta hensyn til eksisterende utredninger vedrørende emnet og til erfaringer fra virksomheten i servicetelefonen "Hallo Norden".

Resultatene skal framlegges i en rapport til MR-SAM. Rapporten skal egne seg som utgangspunkt for informasjon til de nordiske lands borgere og myndigheter.

Rapporten skal foreligge senest 1. februar 2002.

Utrederen utpekes av generalsekretæren, og bistås av en referansegruppe på åtte personer, hvorav hvert av de nordiske land og selvstyreområder utpeker ett medlem hver. Videre sekretariatsbetjenes utrederen av Nordisk Ministerråds sekretariat.

Bakgrunnsnotat for mandat vdr. utredning om nordiske medborgerrettigheter

Det oppnevnes en person til å utrede/lage en oversikt over nordiske lands regelverk for likestilling av øvrige nordiske lands borgere med borgere fra eget land. Oversikten skal kunne danne grunnlag for en framstilling til allmennheten/borgerene om hvilke rettigheter og plikter de har, som nordiske statsborgere i et annet nordisk land.

Et sentralt mål for det nordiske samarbeidet er likebehandling av øvrige nordiske lands statsborgere med egne statsborgere. Dette målet er nå nedfelt i Helsingforsavtalen artikkel 2. Gjennom nordiske avtaler på en rekke av Helsingforsavtalens samarbeidsområder har landene forpliktet seg til lovgivning som sikrer slik likebehandling.

Gjennom prosjektvirksomheten i servicetelefonen "Hallo Norden" er det dokumentert en manglende kunnskap blant nordboere og i de nordiske lands byråkratier om de rettigheter borgere av ett nordisk land har i de øvrige nordiske land.

Gjennom bl.a. bilaterale utredninger er det påvist en rekke gjenværende grensehindringer, det finnes dog ikke en samlet, oppdatert fellesnordisk oversikt over disse.

Utredningen kan gis én av flere forskjellig tenkelige vinkler – eventuelt kan man, avhengig av de ressuser man vil avsette, kombinere vinklingene nedenfor:

En fellesnordisk innfallsvinkel. De nordiske overenskomster og konvensjoner om bl.a. sosial trygghet, språkrettigheter, passfrihet, utdanning, eksamensgyldighet og felles arbeidsmarked danner viktige utgangspunkt for en lang rekke nasjonale lovbestemmelser som likestiller borgere fra øvrige nordiske land med eget lands borgere. En samlet, lettilgjengelig framstilling over eksisterende overenskomster og deres praktiske betydning kan anvendes som opplysning til relevante myndigheter. Likeledes kan en slik framstilling gi oversikt over hvorledes overenskomstene er gjennomført i nasjonal lovgivning og følges opp av myndighetene i det enkelte nordiske land. Slik avdekkes også mangler som ev. finnes i gjennomføringen og oppfølgingen av overenskomstene. En utredning med denne vinklingen kan ev. også danne grunnlag for

bench marking knyttet til de nordiske lands oppfølging av fellesnordisk regelverk.

En nasjonal innfallsvinkel. Denne innfallsvinkelen legger opp til å undersøke det enkelte nordiske lands regelverk med sikte på å gi en noenlunde fullstendig oversikt over de rettigheter borgere fra andre nordiske land har i det aktuelle landet. En slik oversikt vil ta utgangspunkt i de nasjonale regelverkene – som kan være initiert både av fellesnordiske overenskomster, bilateralt regelverk, EU/EØS-regelverk mv. En slik oversikt vil altså overskride rammene for det fellesnordiske, men samtidig bidra til en mer fullstendig oversikt over de rettigheter den enkelte nordboer har i de nordiske land vedkommende ikke er statsborger i. Arbeidet må i større grad enn de øvrige alternativene involvere myndighetene i de nordiske land, og vil formentlig kreve noe større ressurser enn de to øvrige innfallsvinkler.

En borgerorientert innfallsvinkel. Hvilke utfordringer opplever den nordiske borger ved forflytning til et annet land? Hvilke spørsmål ønsker de svar på? Med bakgrunn i den dokumentasjonen som er gjort i Hallo Norden og gjennom ulike nasjonale, bilaterale og nordiske grensehindringsprosjekt, kan man skape seg et bilde av de utfordringer som i praksis oppleveres av de nordiske borgerne i en slik situasjon. Denne innfallsvinkelen kan dels danne grunnlag for et ”forebyggende” informasjonsprosjekt til nordiske borgere som vil forflytte seg og til nasjonale myndighetsinstanser som møter disse borgerne. Informasjonen kan bl.a. formidles til borgerne og myndighetene via Hallo Norden. En slik innfallsvinkel kan også gi rom for en samlet framstilling av de vesentligste grensehindringer som gjenstår i Norden.

Utredningene gis mandat til å velge én eller flere innfallsvinkler. Det skal ha for øye at framstillingen – uavhengig av innfallsvinkel - skal kunne bearbeides til en informativ publikasjon beregnet på borgere og myndighetsinstanser som håndterer spørsmål relatert til nordiske borgeres forflytninger mellom nordiske land. Resultatet skal dog *ikke* ha karakter av et charter à la det EU-initierte charteret om EU-borgerenes grunnleggende rettigheter.

Som underlag for arbeidet skal utredningen ta hensyn til tidligere nordiske utredninger som berører likebehandlingsprinsippet og gjenværende grensehindringer, herunder vismannspaneletts rapport. Det skal videre tas hensyn til erfaringer fra virksomheten i servicetelefonen ”Hallo Norden”.

Det oppnevnes en referansegruppe med åtte medlemmer, hvorav de fem landene og de tre selvstyreområdene utpeker ett medlem hver.

Utredningen og referansegruppen sekretariatsbetjenes av Nordisk Ministerråds sekretariat.

Utredningen skal ferdigstilles i tid til at den kan anvendes i profileringen av Nordisk Råds 50 års jubileum i 2002.

ET UTVALG NORDISKE RAPPORTER

Nedenfor gjengis titlene på et sentralt utvalg av de senere års nordiske rapporter som omhandler hindringer for nordboeres mobilitet i Norden og evalueringer av nordiske avtaler med særlig relevans for borgerne. Alle rapportene er utført på oppdrag av Nordisk Ministerråds organer eller Nordisk Råd.

1. Fri rörlighet för alla. Gränshinder för funktionshindrades rörlighet i Norden. Nordiska samarbetsorganet för handikappfrågor, 2002
2. Rapport från arbetsgruppen för revision av den nordiska konventionen om social trygghet, NMR, 2001
3. Tentamensgiltighet (Sigtunavtalet 1975), ANP 2001:723, NMR
4. Den nordiske overenskomsten om adgang til høyere utdanning, ANP 2001:722, NMR
5. Öppet for världens vindar, NMR 2000
6. Økonomiske incitamentter til pendling i Norden, NMR 1999
7. Barrierer for en proaktiv arbeidsformidlingsindsats, NMR 1999
8. Barrierer for mobilitet i det nordiske utdanningssystemet, NMR 1999
9. Det umistelige. Utredning om nordisk språkkonvensjon, NMR
10. Et gränslöst Norden. Rapport til Nordisk Råd, Åke Gustavson, 1999, NR
11. Den gemensamma nordiska arbetsmarknaden och EU, TemaNord 1997:506
12. Rapport om införande av generell regel för likabehandling av medborgare i de nordiska länderna, Nils G. Åsling, 1995, NR
13. Schengen-konventionen och den nordiska passfriheten, TemaNord 1995:582, NMR

14. Lika behandling i Norden, TemaNord 1995:549

15. Överenskommelser mellan de nordiska länderna inom arbetsmarknadsområdet, Nord 1991:36

16. Nordbors rättigheter i Norden, Nordisk Ministerråd 1985:6

I tillegg til de fellesnordiske rapportene, er det også utarbeidet rapporter nasjonalt om bl.a. bilaterale grensebarrierer i Norden.

Bilaga 4

Sentrale avtaler

Arbetsmarknad och arbetsmiljö

- Arbetsförmedlingssamarbete, 77:212¹
- Gemensam nordisk arbeidsmarknad, 82:16
- Gemensam nordisk arbeidsmarknad for klasslärare i grundskolan, 82:44, 86:215
- Gemensam nordisk arbeidsmarknad for ämneslärare, lärare i praktisk-estetiska ämnen och speciallärare i grundskolan, 86:183, 89:34
- Överenskommelse om arbeidsmarknadsutbildning och yrkesinriktad rehabilitering, 82:36

Utbildning och forskning

- Nordisk tentamensgiltighet, 77:141, 79:47
- Nordiska språkkonventionen, 86:319
- NORDPLUS, 89:499
- NORDPLUS-junior, 89:502
- Överenskommelse om tillträde till högre utbildning med tillegg avseende betalningsordning mellan länderna, 99:820
- Överenskommelse om utbildningsgemenskap på gymnasial nivå, 99:834

Regionala frågor

- Kommunalt samarbeite over nordiska riksgränser, 77:256, 79:114

¹ Tallene henviser til Nordisk Statuttsamling – årgang og sidetall

Juridiskt samarbete

- Konvention om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område, 77:62
- Konvention om internationella bestämmelser om äktenskap, adoption och förmyndarskap, 89:153
- Konvention om konkurs, 86:335
- Protokoll om innehav av pass och uppehållstillstånd, 76:93
- Överenskommelse om folkbokföring, 89:138
- Överenskommelse om genomförande av vissa bestämmelser om medborgarskap, 77:70
- Överenskommelse om upphävande av passkontroll vid internnordiska gränser, 76:99, 79:14

Skattefrågor

- Avtal om beskattning på resgoods och skattefri försäljning på flygplats, 80:76, 86:447
- Avtal om handräckning i skatteärenden, 99:436
- Avtal om handräckning i skatteärenden – tillägg I, 99:472
- Avtal om handräckning i skatteärenden – tillägg II, 99:504
- Avtal om undvikande av dubbelbeskattning på arv och gåva, 89:422
- Avtal om undvikande av dubbelbeskattning på inkomst och förmögenhet, 99:526

Social- och hälsovårdsfrågor

- Gemensam nordisk arbetsmarknad för hälso-, sjukvårds- och veterinärpersonal, 99:761
- Konvention om social trygghet, 99:662
- Konvention om social trygghet – tillämpning, 99:694
- Nordisk konvention om socialt bistånd och sociala tjänster, 99:649
- Receptgiltighet, 77:120, 79:98
- Överenskommelse om pensionsrättigheter i hht. statliga pensionsordningar, 2001